

AB'DE EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE TÜRKİYE'NİN ENTEGRASYONU

Nurettin BİLİCİ*

ÖZET

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ekonomik bütünleşmesinin bugünkü ulaştığı nokta ve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu konusu incelenmektedir. Çalışmada öncelikle; "Gümrük Birliği", "Ortak Pazar", "Tek Pazar", "Tek Para" gibi aşamalardan geçen ekonomik bütünleşme süreci, ana hatlarıyla açıklanmaktadır. Bunlara ilave olarak, ekonomik bütünleşmenin sosyal boyutunu oluşturan mali yardımlar konusu kısaca incelenmektedir. Çalışmanın izleyen başlıklarında, Türkiye-AB ilişkileri, konunun ekonomik boyutu itibariyle değerlendirilmektedir. Bu ilişkiler henüz gümrük birliğinden ileriye geçememiştir. Ancak, çalışmada 2005 yılında 75 milyar dolara yaklaşacak olan ihracat büyüklüğü ile Türkiye ekonomisinin, AB ile rekabet edebilecek güce ulaştığı tespiti yapılmaktadır. Bu seviyeye ulaşılmasında da, 1.1.1996 tarihinde başlatılan gümrük birliğinin çok büyük katkısı olmuştur. Şimdi AB ile üyelik müzakerelerinin başlaması ile Türkiye sahip olduğu potansiyelini çok daha iyi ortaya koyacak ve rekabet gücünü arttıracaktır.

Anahtar Sözcükler: *Avrupa Birliği, Tek Pazar, Tek Para, Mali Yardım, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu.*

* Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

In this study, the recent situation of EU economic integration and Turkey's membership to EU is investigated. First of all, the phases of economic integration process named as "Custom Unions", "Common Market", "Single Market", "Single Currency" are explained briefly. In addition, fiscal aids which constitute the social dimension of economic integration is examined. The latter headers of the study evaluate the economic dimension of Turkey-EU relations which could not exceed the Customs Union stage. On the other hand; this study points out that Turkey reached to competitive power among EU countries due to having a 50 billion \$ of export volume in the year 2003. Customs Union which decreed on 1.1.1996 has an important role in reaching this level of competition. Now it is time for Turkey to advance on the road of economic integration.

Keywords: *European Union, Single Market, Single Currency, Fiscal Aids, Turkey's Integration to EU.*

GİRİŞ

AB'nin kuruluş felsefesinin temelinde diğer nedenler yanında, ekonomik gücünü artırma düşüncesi de yatmaktadır. ABD ve Japonya'dan oluşan iki süper güce karşı durabilmek için birleşmek, bütünleşmek gerekli idi. Ancak bu şekilde rekabette kuvvetli hale gelinebilecekti. II. Dünya savaşı sonrasında somut adımları atılan projenin, günümüze kadar başarıyla taşındığını ve bu proje sayesinde, Avrupa halklarının refah düzeyinin daha da artırıldığını görüyoruz. Bu olumlu gelişmeler 6'larla başlayan projede, üye sayısını zaman içinde 15'e çıkarmıştır. 2004 yılı Mayıs ayında ise üye ülkelerin sayısı 25'e yükselmiştir.

AB'nin 2004 yılı itibariyle gerçekleştirdiği 10 trilyon euro'nun üzerindeki gayri safi yurt içi hasılası, dünya üretiminin % 25'ine tekabül etmektedir. 450 milyon nüfuslu AB ülkelerinin, dünya ihracatı içindeki payı da % 25 civarındadır. Bu şekilde AB ABD'nin GSMH büyüklüğünü yakalamıştır. Dış ticaret büyüklüğü açısından ise, % 20 civarında büyüklüğe sahip olan ABD'nin önüne geçmiştir. Yeni katılımlarla bu oran daha da yükselecektir. Buna karşılık, satınalma gücü paritesine göre, AB'de kişi başına düşen milli gelir ortalaması 23.000 euro civarındadır ve bu miktar 273 milyon insanın yaşadığı ABD KBDMG miktarı olan 35.000 euro'nun hayli altında kalmaktadır. Bu son rakamlar, AB'nin ABD vatandaşlarının refah seviyesini yakalayabilmesi için henüz katetmesi gerekli epey mesafe olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, AB'nin temelde ABD karşısında daha güçlü olma düşüncesiyle başlattığı ekonomik bütünleşmenin temel evreleri inceleme konusu yapılacak ve Türkiye'nin bu süreçle entegrasyonu konusu değerlendirilecektir.

1. AB Ekonomik Bütünleşmesinin Tarihçesi

AB süreci, 1953 yılında Avrupa Kömür-Çelik Birliği ile Fransa ve Almanya başta olmak üzere toplam 6 ülke arasında başlatılmıştır. Avrupa Kömür-Çelik Birliği, sınırlı bir birliktelikti. Yani, sadece kömür ve çelik konusunu ilgilendiren bir birliktelikti. İşbirliğinin diğer alanlara da genişletilmesi ile, 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu. 1953 yılında 6 ülke ile kurulan Topluluğun üye sayısı; 1973, 1981, 1986, 1995, 2004 yılı genişlemeleri ile 25'e çıkmıştır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da katılımıyla üye sayısı 27'yi bulacaktır.

Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesinde atılan ilk önemli adım, **gümrük birliğinin** gerçekleştirilmesi ile **ortak pazarın** kurulmasıdır. Türkiye'nin o tarihlerde "**onlar ortak biz pazar**" düşüncesi ile kuşkuyla yaklaştığı gümrük birliğini, 6 ülke 1964 yılında gerçekleştirmiştir. 1967'de Füzyon Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile, 3 ayrı Topluluk tek çatı altında toplanmıştır. 1992 yılında, Maastricht Antlaşması olarak da bilinen **AB Antlaşması** imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile de, **ekonomik ve parasal birlik** hedefi proje olmaktan çıkarılıp, somut bir eylem haline dönüştürülmüştür.

Şubat 2001 tarihinde imzalanan **Nice Antlaşması** da, AB tarihinde çok önemli bir Antlaşma olarak yerini almıştır. AB'nin üye sayısının 15'den 27'ye çıkması bu Antlaşma ile gerçekleştirilmiştir. Bu genişleme, AB tarihinin gerek sayı, gerek nüfus büyüklüğü olarak en büyük genişlemesidir. Aynı Antlaşma ile, AB'nin mevcut kurumlarının yapısı, yeni katılacak 12 ülke göz önünde tutularak yeniden şekillendirilmiştir. Komisyon'un komiser sayısı, Parlamento'nun milletvekili sayısı, bu 12 ülkenin nüfusu dikkate alınarak yeniden belirlenmiştir.

Diğer taraftan, **Aralık 2001**'de yapılan **Laeken Zirvesi** ile, **Avrupa Konvansiyonu** ya da Kurultayı olarak isimlendirilen bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu, bugüne kadar daha çok ekonomik kapsamlı olan entegrasyonun boyutunu, diğer alanlara da taşımayı tasarlamaktadır. Konvansiyon çerçevesinde; **AB ortak anayasası, siyasal birlik, dış ilişkilerde birlik, askerî alanda ortak politika** üretimi gibi konular tartışılmaktadır.

2. Ekonomik Bütünleşmenin İki Önemli Aşaması: Tek Pazar, Tek Para

Avrupa bütünleşmesi projesinin temelinde, ekonomik gücün, dolayısıyla refah seviyesinin artırılması düşüncesinin olduğu daha önce ifade edilmiştir. Bunun da, gümrük duvarlarının, yani korumacılığın kaldırılması ile alakalı olduğu baştan beri bilinmekte idi. Bu şekilde, üye ülkeler arasında gümrük duvarları kaldırılmış, üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalarla da, karşılıklı olarak bu duvarların boyu kısaltılmıştır.

Günümüzde AB'nin üçüncü ülkelere karşı ortalama koruma oranının % 3'ün altına indiği görülmektedir.¹

1963 yılında oluşturulan **gümrük birliğinden**, zamanla "**tek pazar**"a geçilmiştir. Gümrük birliği, fiziki anlamda gümrükleri ortadan kaldırmamıştı; mal yüklü araçlar sınırlarda duruyor, özellikle dolaylı vergilerle ilgili ihracatçı ülkenin vergi iadesi, ithalatçı ülkenin vergilendirme işlemleri burada yapıyordu. Tek Pazar'ın ortaya çıkışıyla, bu işlemlere de son verilmiştir. 1993 yılından bu yana artık, mal taşıyan araçların üye ülkeler arasındaki sınırlarda işlemlere tabi tutulması söz konusu olmamaktadır. AB'nin tamamı tek ülke gibi değerlendirilmekte, ithalat-ihracat işlemleri malın götürüldüğü şehirde yapılmaktadır. Bu işlemlerin denetimi de, üye ülkeler idareleri arasında oluşturulan güçlü bilgisayar şebekesi vasıtasıyla yapılmaktadır. 12 yılını dolduran Tek Pazar uygulamasının sonuçları olumludur. 10 yılı (1993-2003 arası) değerlendiren bir Komisyon Raporu Tek Pazar uygulaması sayesinde:²

- 10 yıl içerisinde, 2,5 milyon civarında yeni ilave iş imkanı yaratıldığını, kişi başına AB GSMH'sinde 2.338 euro'luk artış sağlandığını,

-AB ülkeleri ihracatının GSMH içindeki 1992 yılında % 6.9 olan payının, 2001 yılında % 11.2'ye çıktığını ifade etmektedir. Aynı raporda bu önemli ihracat artışında, Tek Pazar uygulaması sayesinde, rekabete zorlanma ve buna paralel olarak yaşanan çok sayıda şirket evliliklerinin büyük rolü olduğu da vurgulanmaktadır.

"Tek pazar"la bağlantılı önemli bir konu da, **tek para** uygulamasına geçiş konusudur. "Tek pazar" uygulamasının olumlu sonuçlarının daha ileri düzeye taşınması, tek para uygulaması ile mümkün olabilecektir. Tek para, "tek pazar" uygulamasının doğal tamamlayıcısı olarak görülmekte ve ekonomik bütünleşmenin ancak bu şekilde istenilen düzeye taşınabileceği düşünülmektedir. Dünya parasal rezervlerinin % 50'sinin ve alışverişlerin % 85'inin yapıldığı güçlü para birimi Dolara karşı rekabet de, ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Tek paraya dahil olma, tam üyeliğe paralel bir olay olarak görülmemiştir. Tam üyelik için "serbest rekabete dayanıklı bir ekonomi"den bahsedilmekte, oysa tek paraya giriş için ilave olarak aşağıdaki koşulların yerine getirilmesi gereği de vardır:

-Bütçe açığının GSYİH'nin % 3'nü geçmemesi,

-Kamu borçlarının GSYİH'nin % 60'nı geçmemesi,

-Enflasyon oranının, üç en düşük ülke enflasyon ortalamasının 1.5 puan fazlasını geçmemesi,

¹ DTM (TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. baskı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım, 2002, s.362.

² European Commission, Directorate-General Internal Market, **The Internal Market, 10 Years without Frontiers (1.1.1993-1.1.2003)**, European Commission, 2002, s.3-7.

-Faiz oranlarının aynı oranı geçmemesi,

-Ortak paraya geçiş öncesindeki iki yıl boyunca, belirlenen oranın üzerinde devalüasyon yapılmaması.

Bu kriterler, isrikrarlı bir ekonomide, disipline olmuş bir kamu maliyesinde bulunması gerekli kriterler olarak düşünülmüştür.

Son genişleme öncesindeki 15 üye ülkeden; İngiltere, Danimarka ve İsveç dışındaki **12 ülke** milli paralarından vazgeçerek, 1.1.2003 tarihinde başlatılan tek para uygulamasına (**euro**'ya) dahil olmuşlardır.

3. Mali Yardımlar: Ekonomik Bütünleşmenin Sosyal-İnsani Boyutu

AB ekonomik bütünleşmesinin temelinde; *“özgürce, dışı dış bir rekabet anlayışı”* vardır. Ancak konunun insancıl boyutu, sosyal boyutu da ihmal edilmemiştir. Hep birlikte kalkınma, AB'nin geri kalmış bölgelerinin refah düzeyinin artırılması da, ortak politikaların önemli bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Bu politikanın uygulaması da, zengin ülkelerden alınıp, fakir ülkelere ve bölgelere yardım şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yardımların miktarı, ülkelerin ve bölgelerin; ekonomik kalkınmışlığı, nüfusu, işsizlik oranı gibi çeşitli kriterlere göre belirlenmektedir.

Bu çerçevede ekonomik durumu daha zayıf olan; Portekiz, İspanya, Yunanistan, İrlanda gibi ülkeler bu kaynaklardan yüksek tutarlarda pay almışlardır. **Yunanistan**'ın 1981'den bu yana, **İspanya**'nın 1986'dan bu yana aldıkları hibe niteliğindeki mali yardımların toplam tutarı ayrı ayrı sırasıyla 84 ve 110 milyar euro'yu bulmuştur. 2005 yılında hibe kaynaklarından İspanya 7,5 milyar, Yunanistan ise 3,5 milyar euro net mali yardım sağlamaktadırlar. Bu ülkeler, Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından da, istedikleri tutarda kredi yardımından yararlanabilmektedirler.

Genişleme ile birlikte, bu ülkelerin aldıkları mali yardım tutarlarında ciddi azalmalar olacak gibi görünmektedir. Zira, AT bütçesi büyüklüklerinin genişlemeye paralel olarak artırılmasına, Almanya, Fransa gibi net katkı sağlayan ülkeler karşı çıkmaktadır. 100 milyar euro civarına büyüklüğü olan AT bütçesi, 15 ülke yerine 25 ülkeye dağıtılacaktır ve yeni ülkelerin yüksek tutarlarda pay alması ile, mevcut net transfer sağlayan ülkelerin gelirlerinde önemli azalmalar olması kaçınılmaz hale gelecektir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in; *“bize yapılan tahsisatları azaltmadan çözüm bulun, çözüm yolu bütçeye yapılan katkıların artırılmasından geçmektedir”* savunması, özellikle Almanya'nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar da dikkate alındığı vakit, pek kabul edilecek gibi gözükmemektedir. Net transfer sahibi ülkelerin bu savunmasına karşılık, Almanya ve Fransa gibi ülkeler de; *“siz yüksek tutarlarda fon aldınız, ülkelerinizin ekonomik sorunları önemli ölçüde çözüldü, AB ortalamalarına yaklaştınız, fonların daha sıkıntılı durumda olan yeni üyelere kaydırılması gereklidir”* şeklinde cevap vermektedirler.

Mevcut net transfer sağlayan üye ülkeler, 2007 yılına kadar olan dönemi kurtarmışlardır. Tartışmalar **2007 yılından itibaren uygulaması başlayacak olan yeni**

7 yıllık mali plan (2007-2014) dönemi için yapılmaktadır. 2004 yılı Mayıs ayında 10 aday ülkenin tam üye olması ve masada yerlerini almaları ile bu tartışmaların dozu daha da şiddetlenmiştir.

4. Türkiye: AB Ekonomik Bütünleşmesinin Neresinde?

Türkiye AB ilişkileri 6'larla başlamıştır. 6'larla, tam üyeliğe yönelik ilk ilişkiyi Türkiye ve Yunanistan kurmuşlardır. Bu başlangıçtan sonra 19 değişik ülkenin AB'ye üye olmayı başarmasına rağmen, Türkiye hala bu konudaki hedefine ulaşamamıştır.

1963 Ankara Anlaşması, 1975 Katma Protokol, 1995 Ortaklık Konseyi Kararı, bu ilişkide önemli kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Birincisi ile **tam üyeliğe yönelik adım** atılmış, ikincisi ile gümrük birliğinin takvimi yapılmış, üçüncüsü ile de 1.1.1996 tarihinden itibaren **gümrük birliği** uygulaması başlatılmıştır.

Gümrük birliği süreci, 2005 yılı sonu itibariyle **10 yılını** tamamlayacaktır. Sonuçlar olumludur. Gümrük birliğine kadar hayal bile edilemeyen Türk otomobil sektörünün, beyaz eşya sektörünün AB pazarındaki üstün performansına şahit olunmuştur. Gümrük birliği ile; rekabete, dolayısıyla daha kaliteli ve daha ucuza ürün yapmaya zorlanan Türk üreticisi, rakiplerini de yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Gümrük birliği öncesindeki 10 yıl boyunca 8 ila 20 milyar Dolar arasında seyreden yıllık ihracat büyüklüğümüzün, gümrük birliğinin 10. yılı olan 2005 yılında 75 milyar dolara yakın gerçekleşmesi beklenmektedir. Gümrük birliğinin faydaları önümüzdeki yıllarda daha da artacak, Türkiye sahip olduğu potansiyelini daha büyük ölçeklerde sergileyebilecektir.

Türkiye, tam üyeliğin gerekli kıldığı "*serbest rekabete dayanıklı istikrarlı bir ekonomi*" amacını gerçekleştirme yönünde çalışmaya devam etmektedir. Bunun arkasından da, **tek paraya** geçiş doğrultusunda gerekli kriterleri sağlamak için çaba sarfedecektir.

Mali yardımlar konusuna gelince, bu konuda ilişkiler boyunca AB tarafının gerekli duyarlılığı göstermediği görülmektedir. Türkiye'nin sağladığı mali yardım tutarı, aday ülke olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi'ne kadar (Aralık 1999) 914 milyon euro'da kalmıştır. Aday ülke statüsünün verilmesinin ardından, 2000 yılından itibaren yıllık 177 milyon euro tutarında hibe yardımı yapılmaya başlanmıştır. Bu rakam; 2004 yılında 250 milyon euro'ya, 2005 yılında 300 milyon euro'ya çıkmıştır. 2006 yılında ise 500 milyon euro'ya yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'ye ayrılan bu tutarlar diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığı vakit çok düşük kalmaktadır. 2004 yılında üye olan 10 yeni ülkeye ayrılan tutar, 2004 yılı için 10 milyar euro, 2005 yılı için 12.5 milyar euro, 2006 yılı için ise 15 milyar euro'dur. On ülkenin nüfusları toplamının yaklaşık 75 milyon ve ekonomik açıdan daha iyi durumda oldukları dikkate

alındığı vakit,³ Türkiye açısından yapılan haksızlığın boyutu rahatça anlaşılır. Bu durum karşısında Türkiye, bu haksızlığın giderilmesini sağlamaya yönelik yoğun çaba sarfetmek durumundadır.

2006 yılı, AB 3. mali plan uygulamasının son yılıdır. **2007-2014 mali yardım programının büyüklükleri** bu yıl içinde kesinleştirilecektir. Ülkemize ayrılacak tutarların, müzakerelere başlamış bir ülke olarak ciddi tutarlarda artırılması beklenmektedir. Tam üyeliğin gerçekleşmesiyle, alınacak yardımlar gerçek seviyesine ulaşacaktır.

SONUÇ

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkanlar; nüfus büyüklüğü, kültür ve din farklılığı, demokrasi, insan hakları, Türkiye'nin AT bütçesinden yüklü tutarlarda para alacağı gibi gerekçeleri göstermektedirler. Aslında AB tam üyelik durumunda sağlayacağı mali yardımların karşılığını, gümrük birliği sayesinde çoktan, ticaret yoluyla geri almıştır, almaya da devam etmektedir.

Aslında bize AB tereddüdünün temelinde, yukarıdaki nedenlerden daha çok, Türkiye korkusu yatıyor gibi gelmektedir. Tam üyelikle birlikte harekete geçecek olan potansiyel ve AB içinde edinilecek güçlü konum, AB'yi korkutmaktadır.

Türkiye bu durum karşısında, AB'ye yakınlaşma çabalarına daha süratle devam etmek durumundadır. Türkiye, AB ekonomik bütünleşmesi içinde tam anlamıyla yer alacakmış gibi çabalarını sürdürmelidir. Tam üyeliğe yönelik olarak yapılan AB standartlarının Türkiye'de de geçerli kılınması ve mevzuat uyumlaştırması çalışmaları, Türkiye'ye duyulan güveni artıracak, dolayısıyla yabancı sermaye girişini hızlandıracaktır Türkiye ekonomisi, AB ülkeleri ekonomileriyle "rekabet edebilecek" seviyeye çoktan ulaşmıştır. Bu noktaya gelinmesinde de, 1996 yılında başlatılan gümrük birliğinin çok büyük katkısı olmuştur.

AB'nin de, Türkiye ile ilgili kuşku-tereddüt politikasını bir kenara bırakarak, önyargılarından kendini kurtarıp, AB-Türkiye ilişkilerini doğru mecraya oturtması gereklidir. Bu yeni süreçten AB, Türkiye'nin kazandığından çok daha fazlasını kazanacaktır. Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu, yani kalkınmış istikrarlı bir Türkiye, AB'nin bu bölgedeki ekonomik ve siyasi gücünün artması anlamına gelecektir. Bundan da AB ve Türkiye kadar, dünya barışı ve istikrarı da kazançlı çıkacaktır.

³ Bu 10 aday ülkede, satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli hasıla tutarı 12 bin Euro'dur (Türkiye 5.200 Euro). Aynı gruptaki ülkeler, ekonomi içindeki sektörlerin payı açısından da AB ortalamalarına yaklaşmışlardır. Bu ülkelerde toplam GSMH içinde sanayinin payı artmış, tarım sektörünün payı ise % 9'a kadar düşmüştür (AB ortalaması: %5-6). Türkiye'de tarım sektörünün ekonomi içindeki payı ise, hala %35 düzeyindedir.